

Kam kráčí Národní park Šumava?

Pavel Hubený, Martin Starý, Pavla Čížková

Věřím, že ke skutečnému, mezinárodně uznávanému národnímu parku. Ale je to cesta trnitá, pomalá a opatrná...

Dosavadní zrání národního parku můžeme snadno připodobnit k životu člověka. Zrození

bylo plné nadšení a velkých plánů, které rozvíjeli otcové, matky, strýcové a tety, babičky a dědečkové – a co člověk, to jiný plán. Ale všichni se shodli, že do vínku života dítěte je třeba dát to nejlepší.

Jarní les na Medvědici. Foto Zdeněk Patzelt

Rozevláté mládí

A tak Správa Národního parku dostala správu lesů, drobných vodních toků, a dokonce tehdy MŽP disponovalo i pravomocemi v územním plánování. Ale rodiče se rozvedli. Územní plánování odpadlo na MMR, státní správa lesů na obce. A dítě najednou jako by mělo vyrůstat ve střídavé péči a v každém směru se přizpůsobit jinému příbuznému. Mělo chránit přírodu, naplňovat lesní zákon a trvale udržovat rozvoj území. Pak přišla puberta a národní park začínal pomalu chápat svoji roli ve společnosti. Vymezoval se proti rodičům a příbuzným a objevily se potíže. Touha po naplnění snu o skutečném národním parku byla několikrát potřena. Jednu chvíli to vypadalo, že se jeho budoucnost ztotožní s životem matky, chráněné krajinné oblasti Šumava. Že bude národním parkem jen názvem, nikoli svým posláním. Ale teď už překročil pětadvacítku a pochopil, že rebelií nic nedokáže. Zároveň získal jasnou představu o své budoucnosti. Alespoň do druhé mízy, tedy do pětáctýřicátých narozenin... A o té jasné představě bych rád dnes vyprávěl.

To nehezké slovo „divočina“

Byly doby, kdy bylo na Správě NP Šumava neoblíbené slovo „sukcese“ (aspoň ve smyslu samovolného návratu lesa na opuštěné pozemky). Pak nastalo krátké období, kdy bylo ve velké oblibě slovo „divočina“, ale i to se brzy zařadilo mezi slova zakázaná. Inu, divočinu si prostě představuje každý trochu jinak. Někdo jako nedotčený tropický prales, jiný jako léta opuštěnou zahrádku, kam se chodí kouřit. V našem národním parku je to spíš ta druhá možnost. Pralesů máme už málo. Ačkoli ještě na začátku 19. století porůstaly pralesy 70 % plochy národního parku, stačilo další jedno století na to, aby spadly k 15 %. A proč tedy vůbec národní park? Protože po vytěžení pralesů nevznikly kulturní stromové plantáže, ale vyrůstaly a stárlý stromy, které byly potomky původních pralesů. Historické záznamy mluví o legiích mladých smrků podrůstajících staré pralesy. A umělá obnova, pokud vůbec nějaká byla, se až do šedesátých let 19. století prováděla hlavně sříjí. A to semenem z místních šišek vylustřených v místních luštěrnách. Asi jen 35 % dnešních lesů má původ v kombinaci přirozené a umělé obnovy nebo se jedná o výsadby na zalesněných zemědělských plochách. Ano, na Šumavě sice už skoro nejsou pralesy. Ale roste tady někde více, někde méně divoké.

A photograph of a forest landscape showing a mix of living green trees and many dead, grey, skeletal trees, illustrating the effects of a forest fire. The foreground and middle ground are filled with tall, thin, grey, charred tree trunks that stand like sentinels. Some of these dead trees have sparse, dry, white branches. Interspersed among them are vibrant green evergreen trees, some of which appear to be young saplings. The ground is covered in a dense layer of green ferns and other low-lying vegetation. In the background, a dense forest of green trees stretches across a hillside under a clear blue sky. The overall scene depicts a forest in the process of regrowth after a fire.

Blatný vrch. Foto Pavla Čížková

ho potomstva pôvodných pralesů. A od roku 2007 je ponechané prírodným procesům 23 % území národního parku. Na tomto území jsme tedy znovu uvolnili otěže „divočiny“.

Ochránářský experiment

Od počátku vzniku národního parku byl za zcela legitimní považován názor, že ponechání lesa přírodním procesům je „experiment“, který nikdo nikdy nevyzkoušel. Přitom už tehdy bylo poměrně dobře známo, že lesy, které rostly před příchodem člověka, si žily svým životem a že byly vyvraceny vichřicemi a napadány kůrovci. Že dokonce i hořely. Z pohledu historických popisů lesa a výsledků pylových analýz jezerních a rašelinných sedimentů se jako experiment jevilo spíše lesnické hospodaření než přírodní procesy. To, jak reagují lesy (převážně ty smrkové) na uvolnění plynoucí z přírodních procesů, vyvolávalo – a stále vyvolává – vášně. Nemálo lidí pravděpodobně pořád věří, že kdyby se lesnický bojoval proti kůrovci, nikdy by k tak masivnímu odumření stromů nedošlo. A to navzdory tomu, co už dnes víme. Za prvé víme, že v době gradací kůrovce na území NP Šumava nezůstaly uchráněny lesy tam, kde jsme s kůrovcem řádně bojovali. Za druhé se při obou velkých gradacích na území NP Šumava ukázalo, že se populační hustota kůrovce v zásahových a bezzásahových územích měnila stejně rychle, takže se neprokázalo, že by těžba napadených smrků měla reálný efekt

Péče o přírodu a krajinu

na snížení početnosti kůrovce. Nejspíš za jeho ústupem stálo počasí a choroby. Za třetí je dnes v celé naší zemi vidět, že k velkým gradacím může dojít i přes velké a nekompromisní zásahy. A konečně za čtvrté: vytěžení lesa není ideální začátek přirozených procesů. A právě přirozené procesy na většině plochy národního parku – to je náš nynější cíl.

Nový návrh zón

Od zažitého modelu zonace se ta nová zásadne liší: zatiaľčo zonace vymezovaná od roku 1992 definovala 1. zóny automaticky verejnosti prístupné len po značených trasách a nejasne limitovala hospodárske zásahy, nové zóny neřeší vstup verejnosti, ale pomerne prísne definujú režimy hospodarení. Vstup verejnosti už neomezuje zonace, ale zcela jiné opatrení: vyhlásení klidových území.

Nejdívovější zónou bude zóna „přírodní“. Vymezili jsme ji tam, kde je možné zcela uvolnit ruku přírodním procesům už nyní. Popravdě: nejsme úplně revoluční. Udržujeme tuto zónu na téměř stejném území, jaké bylo ponechané přírodním procesům dosud. Přírodní zónu navrhujeme na 27,7 % rozlohy národního parku. K této zóně jsme přiřadili zónu přírodě blízkou. V přírodě blízké zóně jsou především lesní ekosystémy, o kterých jsme přesvědčeni, že mohou být v relativně krátké době převedeny do režimu zóny přírodní. Mohou se tedy za krátký čas stát divo-

Kamenná hlava. Foto Pavla Čížková

Kamenné moře na Plechém. Foto Pavla Čížková

činou. Přírodní procesy v nich už nyní hrají hlavní roli a my jejich projevy jen mírně korigujeme, případně činíme opatření proti šíření lýkožrouta smrkového do okolních lesů. Odborný návrh představuje také 27 % území národního parku, po projednání směřujeme k 24 %.

Největší podíl, a sice 45 % plochy národního parku, navrhujeme zařadit do zóny soustředěné péče. Jsou v ní zahrnuty ty lesní nebo zemědělské pozemky, ve kterých v následujících desetiletích budeme o přírodu pečovat.

Budeme se soustředit hlavně na zachování jedinečných, chráněných, ohrožených či evropsky významných druhů a také evropsky významných biotopů. Po projednání s obcemi by se zóna soustředěné péče mohla rozšířit na téměř 48 %.

Všechna sídla, která vytvářejí prostorově propojitelný celek, zastavěná území a pozemky územními plány obcí určené k zastavění jsme zařadili do zóny kulturní krajiny. Je významnou, i když rozsahem nejmenší

částí národního parku. Zaujímá 1 % (642 ha) národního parku. Přitom skutečně zastavěná plocha (se souvisejícími zahradami a dvory) představuje necelou polovinu této plochy, a tak na území národního parku je stále k dispozici přes 320 ha pro rozvoj obcí. Vedle toho jsou ale ještě po celém národním parku v ostatních zónách rozptýleny další objekty, hlavně jednotlivé domy, které nelze kvůli jejich malé velikosti a odloučenosti zařadit do zóny kulturní krajiny. Takové chaloupky jsou součástí některé ze zbývajících tří zón, ale neplatí pro ně cíl dané zóny. Pokrývají další zhruba stovku hektarů. Důležité je říci, že pro zastavěná a zastavitelná území neplatí většina zákazů stanovených zákonem pro většinu území parku. Můžete tady tábořit, rozdělovat ohně, nebo dokonce v zimě solit silnici či chodník.

Zóny a Natura 2000

V ochranářských kruzích se občas objeví myšlenka, že by zonace měla především zajišťovat ochranu druhů a biotopů soustavy Natura 2000. Ano, to je jeden z hlavních úkolů národního parku. Proto je potřeba nové zóny postavit tak, aby přírodní procesy probíhaly hlavně tam, kde to příroda „nevadí“, a tam, kde musíme o naturové biotopy pečovat, aby byly zahrnuty do zóny soustředěné péče. I tento přístup má ale své mouchy. Například minimální rozloha jednoho segmentu zóny soustředěné péče jsou 2 ha, ale bezlesé naturové biotopy mají často plochu jen kolem 0,5 ha... V přírodní a přírodě blízké zóně by měly být zahrnuty přírodní lesní naturové biotopy a rašeliniště, v zóně soustředěné péče spíše trávníky na druhotném bezlesí. Přírodní lesní biotopy podle stupňů přirozenosti tak leží ze 44 % v přírodní zóně a z 29 % v zóně přírodě blízké. Při příštím vymezení zonace (za 15 let) budeme moci přírodním procesům ponechat plných 73 % lesních biotopů. Dvě třetiny všech lesních, vrchovištních a přechodových rašelinišť jsou zahrnuty v těchto zónách také. Naproti tomu 85 % podhorských smilkových trávníků je situováno do zóny soustředěné péče a kulturní krajiny. No a také 66 % biotopů označených X (člověkem silně ovlivněné nebo vytvořené) leží v zóně soustředěné péče a kulturní krajiny...

Přinesou klid klidová území?

Určitě ano. I když před jejich vyhlášením bude kolem nich jistě hodně hluku. Jak už jsem zmínil, klidové území nereguluje hospodaření – to

je úloha zonace, ale usměrňuje návštěvnost. Svoboda pohybu je jedním ze základních práv občanů, které je zakotveno v Listině základních práv a svobod a jeho omezení je možné pouze v odůvodněných případech. V našem návrhu klidových území se snažíme jít na pomyslnou „kost“. Připravený návrh klidových území, která jsou ze zákona přístupná pouze po trasách a cestách vyhrazených orgánem ochrany přírody, tak zaujímá 16,7 % rozlohy národního parku. Představuje pouze to nejcitlivější a nejohroženější minimum. Soustředíme se zejména na chráněné a rušením ohrožitelné druhy živočichů, výjimečně rostlin a rašelinišť. Největší podíl národního parku bude patřit ochraně tetřeva hlušce. O jeho citlivosti a populační hustotě jsme už psali v tomto časopisu (1/2019). K jeho ochraně chceme vytvořit jedno společné kompaktní území s Národním parkem Bavorský les, ve kterém budou platit stejná pravidla na obou stranách hranice. Cílíme k maximální ochraně skutečného srdce tetřeví populace, do oblasti Modravských slatí a pohraničního hřbetu mezi prameny Vltavy a Plesnou. Do tohoto území budou časově omezeny možnosti vstupu a také hustota přístupových cest bude minimální. Na obou stranách hranice je zároveň vyloučen lov zvěře i lesnické zásahy.

Druhou největší plochu klidového území jsme zasvětili ochraně vymírajícího tetřívka obecného. Jeho populace je co do početnosti výrazně nižší než populace tetřeva. A zatím se tento stav nezlepšuje. Tetřívci nejsou soustředěni v uceleném území, ale obývají planiny v okrajové části národního parku, které jsou od sebe značně vzdálené. Rozdrobenost populace může být velkým problémem pro trvalé udržení druhu. V současné době vrcholí práce na analýze DNA jedinců podle sebraného trusu. Teprve letos se dozvíme podrobnější informace o skutečné početnosti tetřívčí populace, vzájemné příbuznosti jedinců a také o tom, jak daleko jednotliví ptáci létají. S ochranou tokanišť a hnízdních biotopů tetřívka obecného se dnes spojuje i ochrana hnízdišť jeřába popelavého, jehož početnost v posledních letech na Šumavě mírně stoupá. V plánu máme rovněž ochránit tři území, která jsou trvale osídlena reprodukceschopnými ryšicemi. Jsou dostatečně členitá, skalnatá a nepřístupná, jsou i komorami zvěře, které právě ryši využívají k lovu. Jde o části kaňonů Vydry a Křemelné a o suťový prales na Medvědicí. Několik maloplošných klidových území s omeze-

Ráno na Želnavě. Foto archiv AOPK ČR

Světlé hory. Foto Pavel Hubený

ním vstupu jen na jarní měsíce chceme zasvětit ochraně sokola stěhovavého. Na Plešném jezeře zas budeme chránit šidlatku ostnovýtrusnou zákazem vstupu do jezera, podobně jako některá rašeliniště a mokřady situované do těsné blízkosti cest s extrémně vysokou návštěvností.

Novela zákona č. 114/1992 Sb. s sebou v roce 2017 přinesla změny vpravdě revoluční. Oddělení režimu hospodaření, který řeší systém zón ochrany přírody, od režimu regulace návštěvnosti, který přináší systém kli-

dových území, je stále nezvyklý a nový. Vznikají tak území bez zásahu člověka, jež je však možno volně navštěvovat, a obhospodařované oblasti s časově omezenou přístupností pro návštěvníky (typická historická tokaniště tetřívka obecného na sečených loukách). Tato změna způsobu ochrany přírody nás posouvá do západní Evropy, kde je tento přístup běžný. V praxi tak sjednocujeme přístup na české a bavorské straně státní hranice a oba národní parky na Šumavě i v Bavorském lese znovu začínají mluvit společným jazykem.